

Андрій ПАСТУШЕНКО,

orcid.org/0000-0003-4733-270X

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин і безпеки бізнесу

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

(Харків, Україна) *Andrii.Pastushenko@hneu.net*

КАДІСЬКА ОПЕРАЦІЯ ЯК ЕПІЗОД РЕЛІГІЙНОЇ ІСТОРІЇ

У статті висвітлено напад англо-голландського флоту на Кадіс у 1596 р. з перспективи релігійної історії Англії. Кадіську операцію зазвичай розглядають як епізод англо-іспанської війни (1585–1604), зосереджуючись передусім на міжнародній політиці, стратегії й тактиці. Водночас релігійну складову цієї події традиційно зводили до боротьби англійських і голландських протестантів проти іспанських католиків, спроюючи таким чином історичну реальність. Проте битва за Кадіс не була двополярним протистоянням протестантів і католиків, а мала складніший конфесійний характер. Дослідження демонструє, що в лавах англійського війська були також англійські католики, участь яких була, зокрема, зумовлена прагненням своєю службою домогтися більшої толерантності з боку уряду. У статті розглянуто перебіг Кадіської операції, випадки протестантського іконоборства під час неї, а також присутність і роль англійських католиків в англійських армії та флоті. Дослідження ґрунтується на матеріалах британських, іспанських і нідерландських архівів.

Під час операції англо-голландським силам на чолі з лорд-адміралом Чарльзом Говардом, графом Ессексом та Якобом ван Дувенворде вдалося підійти непоміченими до Кадісу і відносно швидко його захопити. У результаті було знищено нову іспанську армаду ще на етапі її підготовки у гаванях кадіського острова. Переможці взяли в полон іспанських священників, понівечили статую Мадонни з Дитям і спалили головну церкву та монастирі міста. На перший погляд, парадоксально, що на боці англійців в цій кампанії брали участь англійські католики. Висвітлюючи протестантське іконоборство і англійський католицизм як особливості одного війська, стаття відкриває новий вимір комплексності кадіської кампанії. Англійських католиків виявлено за допомогою історіографічних фактів і непрямих свідчень, як-от місця поховання і заховування в письмових джерелах.

Ключові слова: Кадіська експедиція 1596 р., англо-іспанська війна, протестантизм, іконоборство, англійські католики.

Andrii PASTUSHENKO,

orcid.org/0000-0003-4733-270X

PhD in History, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of International Economic Relations and Business Security

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

(Kharkiv, Ukraine) *Andrii.Pastushenko@hneu.net*

THE CÁDIZ EXPEDITION AS AN EPISODE IN RELIGIOUS HISTORY

The article examines the Anglo-Dutch attack on Cádiz in 1596 from the perspective of English religious history. The Cádiz expedition is usually considered an episode of the Anglo-Spanish War (1585–1604), with scholarly attention focusing primarily on international politics, strategy, and tactics. At the same time, the religious dimension of the event has traditionally been reduced to a struggle between English and Dutch Protestants and Spanish Catholics, thus oversimplifying the historical reality. However, the battle for Cádiz was not a binary confrontation between Protestants and Catholics but had a more complex confessional character. The study demonstrates that English Catholics also fought in the ranks of the English forces and that their participation was motivated, among other factors, by the hope that their military service might secure greater toleration from the government. The article examines the course of the Cádiz expedition, instances of Protestant iconoclasm during the campaign, and the presence and role of English Catholics in the English army and navy. The study is based on materials from British, Spanish, and Dutch archives.

During the operation, the Anglo-Dutch forces, led by Lord Admiral Charles Howard, Earl of Essex, and Jacob van Duivenvoorde, managed to approach Cádiz undetected and capture it relatively quickly. As a result, the new Spanish armada was destroyed whilst still in its preparatory stage in the harbours of the island of Cádiz. The victors took Spanish priests prisoner, defaced a statue of the Madonna and Child, and burnt down the city's main church and monasteries. At first glance, it seems paradoxical that English Catholics fought on the side of the English in this campaign. By highlighting Protestant iconoclasm and English Catholicism as characteristics of a single army, the article reveals a new dimension to the complexity of the Cádiz campaign. The presence of English Catholics has been identified through historiographical facts and indirect evidence, such as burial sites and omissions in written sources.

Key words: Cádiz Expedition of 1596, Anglo-Spanish War, Protestantism, iconoclasm, English Catholics.

Кадіська експедиція 1596 року залишається однією з малодосліджених військово-морських кампаній англо-іспанської війни, попри всю значущість цієї події. Кампанію регулярно згадують в описах війни й аналізують у науковій літературі. Найбільш відомими дослідженнями з цієї теми є роботи Пола Хаммера (Hammer, 1997), Беатріс Хейзер (Heuser, 2012) і Педро де Абреу (Abreu, 1866). Нещодавно вийшла стаття Антоніо де ля Крус Састре, присвячена іспанським втратам спорядження, припасів і артилерії у Кадіській затоці під час атаки англо-голландського флоту в 1596 р. (Cruz Sastre, 2024). Проте чимало аспектів цієї кампанії досі залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, бракує аналізу кадіської операції в контексті Реформації та конфесійних протистоянь XVI ст., адже англо-іспанська війна мала також виразний релігійний вимір. Іспанія декларувала намір повернути Англію в католицьку віру силою, тоді як протестантська Англія докладала зусиль до послаблення католицького впливу Іспанії в Європі. Враховуючи це, наявне дослідження пропонує аналіз саме релігійних аспектів кадіської операції 1596 року, зосереджуючи увагу на: 1) власне кадіській операції, 2) іконоборчих акціях протестантів, 3) релігійному різноманітті англійських сил, що брали участь в операції. Висвітлення цих аспектів допоможе вийти за межі спрощеної біполярності, що ділить суперників виключно на англійських протестантів та іспанських католиків, і побачити комплексність історичної реальності XVI ст.

Поруч з опублікованими першоджерелами, у дослідженні було також використано неопубліковані матеріали з архівів трьох країн: Генерального архіву Сіманкаса (Archivo General de Simancas) та приватного архіву Медіни Сідонї в Сан-Лукарде-Баррамеда (Archivo General de la Fundación Casa Medina Sidonia) в Іспанії, Національного архіву в Гаазі (Nationaal Archief), Нідерланди, та Бодлеанівської бібліотеки в Оксфорді (Bodleian Library), Британської бібліотеки (British Library) і бібліотеки Ламбетського палацу (Lambeth Palace Library) в Лондоні, Велика Британія. Це переважно матеріали офіційного листування і звітів.

Англо-іспанська війна (1585–1604) стала законним наслідком суперечностей між Англією та Іспанією у другій половині XVI ст. Серед ключових чинників, які призвели до конфлікту, були релігійне протистояння між протестантською Англією і католицькою Іспанією, підтримка Англією спроб принца Антоніу повернути собі португальський престол, англійська підтримка повстанців проти Іспанської монархії в Нідерландах, англійське піратство й контрабанда, а також

жорсткий контроль Іспанії над західною частиною Атлантики й Тихим океаном, куди вона прагнула не допустити інші держави. Війна мала переважно морський характер, а бойові дії розгорталися як у європейських, так і в американських водах. Серед операцій були англійські напади на Лісабон, Кадіс, Азорські острови й Вест-Індію, а також експедиції іспанських армاد до берегів Англії, першою і найвідомішою з яких стала Велика Армада 1588 р. (Pastushenko, 2026: 11).

Кадіська операція

Перша половина 1596 року була для англійської монархії доволі проблемною. У травні сер Томас Баскервіль привів знекровлену англійську флотилію у Плімут після невдалого рейду на іспанські колонії в Америці. Під час плавання загинули її керівники – відомі мореплавці Джон Хокінз і Френсіс Дрейк. Основні цілі рейду не було досягнуто: англійці не змогли захопити Сан-Хуан-де-Пуерто-Ріко і Панаму. Іспанці знали про рейд і заздалегідь підготувалися до його відбиття (Loades, 2016: 262–263).

На початку квітня іспанські сили на чолі з кардиналом ерцгерцогом Альбертом просунулися з Нідерландів і відібрали у французів Кале. Спроби об'єднатися з Францією, щоб відбити місто, провалилися, оскільки англійська дипломатія почала висувати претензії на Кале як на власність англійської корони. Засівши в Кале, іспанці могли контролювати судноплавство Ла-Маншем і, за нагоди, надавати підтримку тим своїм кораблям, які атакували англійські суда. На тлі невдач, в Англії зростали побоювання щодо приходу до британських берегів нової іспанської армادی. У цих умовах англійська королева Єлизавета I віддала наказ нанести превентивний удар по одній із центральних військово-морських баз Іспанії, Кадіса, де тоді йшла підготовка нової іспанської Армади. У цьому плані до Англії приєднався їхній союзник – Нідерланди, які тоді вели визвольну війну проти іспанських Габсбургів (Loades, 2016: 263). Об'єднані англо-голландські сили налічували 104 англійські кораблі різних розмірів, 24 голландські кораблі й 7 000 солдатів. Англійським флотом командував лорд-адмірал Чарльз Говард, сухопутними військами – фаворит королеви граф Ессекс, а голландською ескадрою – Якоб ван Дувенворде. Ескадра вирушила з Плімутської затоки. Під час плавання розвідувальні кораблі йшли попереду й затримували всі приватні судна, які могли передати в Кадіс новини про наближення ворога. Двадцятого липня кораблі підійшли до Кадіса, заставши іспанців зненацька. Наступного дня англо-голландські сили почали бій. Порт Сан-Феліпе,

розташований біля входу в гавань, і галери, які стояли на якорі біля нього, відкрили вогонь, але не завдали нападникам суттєвої шкоди. Під тиском ворога іспанські кораблі почали відходити глибше у гавань, яка щодалі звужувалася, через що вони почали стикатися один з одним. Незначний кількості суден вдалося вислизнути через вузьку протоку на південь від острова Леон. Проте корабель «Вангард» під командуванням сера Джона Вінгфілда швидко її заблокував.

Під час морського бою іспанський флагман «Сан Феліпе» вибухнув через аварію, тоді як два великих галеони «Сан Матео» і «Сан Андрес» потрапили в руки англійців. Тим часом голландці захопили острів Пунталь, а солдати на чолі із сером Коніерсом Кліффордом зруйнували мости, які з'єднували острів з континентом, для того, щоб завадити приходу підкріплень. Після цього лорд Ессекс повів солдат на захоплення самого міста. Після відносно швидкого бою Кадіс було взято (Loades, 2016: 264–265). Згідно з іспанськими повідомленнями, активну участь у захисті міста брали священники-пребendarії¹: «Коли англійці напали на Кадіс, ці священники разом з іншими членами капітулу², щоб не позбавляти бойового духу люд, не схотіли відступати, а зайняли оборону біля брам міста. Вони зібрали всіх жінок, дітей, старих та ченців і не здавали місто ще 24 години після того, як ворог увійшов усередину. Завдяки цьому було врятовано честь жінок, а також життя й свободу решти жителів, що стало служінням Господу, місту та Його Величності» (Archivo General de Simancas, Guerra y Marina, Legajo 537, F. 124).

Операція завершилася беззаперечним успіхом англо-голландських сил. Кадіс було розграбовано. Окрім здобичі від грабунку, експедиція принесла 520 000 дукатів (близько 180 000 фунтів стерлінгів), отриманих як викуп за місто, і 40 заручників (Loades, 2016: 265). Плани іспанців щодо організації нової Армади проти Англії було зруйновано. Томас Делоні, який імовірно був одним із учасників кадіської кампанії, пізніше написав про неї баладу «The Winning of Cales³», яка стала популярною серед англійських моряків. Ця тріумфальна патріотична пісня прославляє англійську військову міць та успішне захоплення іспанського порту Кадіс. Основну увагу в ній зосереджено на

контрасті між доблестю англійців і боягузством ворога, а також на детальному описі багатих трофеїв і розграбування міста.

Entering the houses then of the richest men,
For gold and treasure we searched each day.

In some places we did find pies baking in the
ovens,

Meat at the fire roasting, and men run away.

Заходячи тоді до будинків найбагатших людей,
ми щодня шукали золото та скарби.

Де-не-де ми бачили пироги, що пеклися в
печак,

м'ясо, що смажилося на вогні, і людей, що
тікали від нас.

Також автор наголошує на благородстві лорда Ессекса, який закликав солдат бити і грабувати ворога, але не чіпати жінок і дітей («But look that women and children you save»). Цікаво, що Делоні жодно разу не згадує релігію та випадки руйнування іспанських святинь (The Oxford Book of Sea Songs, 1986: 15–17).

Іконоборство

Під час рейду на Кадіс 1596 р. Ессекс і Говард забороняли моряками і солдатам руйнувати католицькі святині, адже за місто було сплачено викуп його мешканцями. Утім, залишаючи Кадіс, англійці підпалили міські будівлі, і вогонь зрештою перекинувся на монастирі й культові споруди (Corbett, 1900: 116). Загалом, згідно з іспанським звітом, англійці спалили «292 будинки, головну церкву, жіночий монастир, монастир Товариства Ісуса (єзуїтів) і лікарню» (Archivo de Medina Sidonia, Tomo 5º, legajo 2402, años 1590–1599).

Крім того, попри заборони командування, солдати-протестанти вчинили щонайменше один акт іконоборства. Статую Богородиці з Дитям було прилюдно й ритуально понівечено. Згодом пошкоджену статую, що залишилася без рук, іспанці перевезли до Вальядоліду, де пізніше її було названо *Vulnerata* («Поранена»). Пітер Девідсон висунув припущення, що наруга над статуєю під час рейду на Кадіс могла бути свідомим символічним актом, можливо навіть здійсненим за наказом радника королеви лорда Берлі, як відплата за подію, що сталася в графстві Літрім в Ірландії наприкінці 1580-х рр. Тоді ірландські католики на чолі з сером Браяном О'Рурком ритуально понівечили статую королеви Єлизавети: порубали її сокирами, супроводжуючи це словесними образами, а потім волочили статую за конем. Після подій у Кадісі *Vulnerata* набула для католиків сим-

¹ Духовні особи, які отримувала пребенду, регулярне матеріальне утримання з доходів церкви чи собору.

² Колегія священнослужителів вищого рангу при кафедральному соборі, яка забезпечує богослужіння й адміністрування.

³ Так англійці називали Кадіс у XVI ст.

волічного значення, співмірного із «Зображенням мучеників» (*Martyrs' Picture*) у Римі (Davidson, 2024: 122–123). Сьомого вересня 1600 р. статую в урочистій процесії, зі світильниками та музикою, перенесли до колегіуму Святого Албана, релігійного освітнього центру англійських емігрантів у Вальядоліді, де її прийняла королева Іспанії (Davidson, 2024: 122–123).

Англіїці також вивезли як заручників тих іспанських священників, які чинили опір під час захоплення міста. Пізніше Філіпу II, королю Іспанії, доповідали, що за цих священників ворог вимагає «викуп 31 000 дукатів. Вони щомиті перебувають під загрозою того, що ворог піддасть їх ганебній страті» (Archivo General de Simancas, Guerra y Marina, Legajo 537, F. 124). «Більшість із них є дуже літніми людьми, а наймолодшому вже понад 50 років, і є велике побоювання, що вони помруть від туги» (Archivo General de Simancas, Guerra y Marina, Legajo 537, F. 122).

При цьому цікаво, що англійські сили, які брали участь у захопленні Кадіса, включали англійських католиків. Зокрема, джерела дозволяють виявити офіцерів-католиків та ознаки католицької ідентичності серед солдат і моряків. Католицька присутність пов'язана з перехідним характером самого періоду пост-реформації в Англії. Після виходу релігійних урегулювань 1559–1563 років, які закріпили протестантську віру як державну в Англії, населення не стало протестантським миттево (Ryrie, 2024: 233). Деякі англійські католики емігрували, але більшість залишилися в країні, підлаштовуючись до нових реалій. Ці католики намагалися бути вірними короні, чим добивалися певної терпимості щодо себе. Разом із тим у католицьких колах поширювалися уявлення про необхідність захисту Англії від іспанської тиранії (Pritchard, 1979: 41–72). Проте, чи була ненависть до Іспанії поширена серед тих, хто брав участь в атаці на Кадіс у 1596 р., невідомо. Принаймні один з учасників, моряк і католик Вільям Монсон, пізніше писав, що Іспанія є природним союзником англійців (Questier, 2025: 44). Фактично, у кадиській кампанії Монсон виконував свій службовий обов'язок, але був проти війни із цією католицькою країною.

Католики на англійській службі

Серед офіцерів, які брали участь у кадиській експедиції, служив згадуваний вище сер Джон Вінгфілд – командир табору й полковник на чолі 750 вояків, 150 із яких належали до «його власного компанії». Водночас він мав ранг контр-адмірала й командував кораблем «Вангард». На цій посаді Вінгфілд успішно відбив атаки кількох іспан-

ських галер і захопив три з них у Кадиській гавані (London, Lambeth Palace Library, Papers of Anthony Bacon, MS 657, F. 1; Pastushenko, 2026: 93). Сер Френсіс Вер, лорд-маршал і генерал-лейтенант армії під час походу 1596 р., характеризував Джона Вінгфілда як «справді доблесного лицаря», який ішов зі своїми військами назустріч ворогові (Oxford, Bodleian Library, MS. Bodl. 710, F. 14; Pastushenko, 2026: 93).

Після загибелі Вінгфілда в бою його тіло з усіма військовими почестями поховали в головній церкві Кадіса. На підставі місця поховання Стівен та Елізабет Ашервуд висловили припущення, що Вінгфілд був католиком (Usherwood and Usherwood, 1983: 86–87; Pastushenko, 2026: 93). Один з офіцерів залишив опис похорону, зазначивши, що «Вінгфілд заслужив надзвичайну шану за свою доблесть у той день і невдовзі був урочисто похований: генерали, полковники й капітани особисто супроводжували його тіло за військовим звичаєм до кафедрального собору Кадіса» (The Naval Miscellany, I: 76; Pastushenko, 2026: 93–94).

Присутній на церемонії солдат і поет Джон Донн прочитав над могилою епіграму:

Beyond th'old Pillars many have travailed
Towards the Sun's cradle, and his throne, and bed;
A fitter Pillar our Earl did bestow
In that late Island; for he well did know
Farther than Wingfield no man dares to go

«За давні Стовпи⁴ багато хто мандрував
До колиски Сонця, його трону й ложа;
Та кращий Стовп установив наш граф
На тому останньому острові⁵, бо добре знав:
Далі за Вінгфілда ніхто не наважиться піти».
(Usherwood and Usherwood, 1983: 87)

Релігійні переконання Донна завжди залишалися предметом дискусій, навіть після того, як він отримав сан у Церкві Англії 1615 р. Як зазначає Акса Гібборі, суперечки щодо релігійності Донна – зокрема про те, наскільки повно він прийняв Церкву Англії, лише зовні пристосувався до неї чи, певною мірою, залишався католиком, вплинули на те, як різні дослідники інтерпретують його релігійну прозу періоду після його висвячення (Guibbory, 2011: 668). Якби під час Кадиської експедиції Донн справді був католиком, він мав би достатньо причин приховувати свої

⁴ Геркулесові стовпи.

⁵ Острів, на якому був розташований Кадіс. Зараз це півострів.

справжні переконання. Можливо, Донн дотримувався іренічних поглядів, виступаючи за мирне співіснування католиків і протестантів, а його релігійна ідентичність, як і в багатьох його сучасників, залишалася мінливою та неоднозначною (Pastushenko, 2026: 94).

Історик Джон Стоу, якого також підозрюють у тому, що він симпатизував католицькій вірі (Beer, 2004), не був учасником експедиції, однак залишив яскравий опис похорону. За його словами, «сера Джона Вінгфілда з великими почесними поховали в Санта-Крус, головній церкві Кадіса, з дотриманням усіх військових поховальних церемоній: барабани й сурми звучали скорботно, вогнепальну зброю тримали стволами донизу, піки волочили вістрями по землі, тіло несли п'ятеро лицарів, а генерали кинули до могили хустки, змочені сльозами; тієї ж миті майже всі великі й малі гармати на кораблях і на березі дали залп» (Stow, 1632: 775; Pastushenko, 2026: 94).

Натомість протестантські хроністи експедиції, зокрема сер Френсіс Вер і сер Волтер Релі, які особисто брали участь у Кадіській операції, підозріло мовчать про католицький характер поховання Вінгфілда. Релі, наприклад, лише зазначив, що «місто [Кадіс] було взято стрімким натиском і з незначними втратами; загинув лише сер Джон Вінгфілд» (Raleigh, 1700: 24; Pastushenko, 2026: 95), тоді як Вер узагалі оминув смерть цього командира (Pastushenko, 2026: 95). У звіті до Генеральних Штатів Республіки Об'єднаних провінцій Нідерландів про смерть Вінгфілда також не згадано (Oxford, Bodleian Library, MS. Bodl. 710, F. 14). Натомість написано просто, що «місто було здобуто ціною загибелі лише двадцяти чи двадцяти одного чоловіка з нашого боку» (Nationaal Archief, Den Haag, 3.01.14 Inventory of the archives of Johan van Oldenbarnevelt, 1586–1619, 1 quire. RGP 62: p. 106). Відсутність будь-якої згадки про похорон у протестантських джерелах особливо впадає в око з огляду на його унікальний характер у контексті всієї експедиції. Вінгфілд був єдиним високопоставленим офіцером, який загинув у бою, а урочисте поховання його тіла в найважливішому католицькому храмі міста було винятковим.

Після смерті Вінгфілда посаду командира табору обійняв сер Крістофер Блаунт, який також командував полками і взяв на себе організацію похорону загиблого. Цей факт дозволяє припускати, що, скоріш за все, на той час Блаунт був церковним папістом – католиком, який формально відвідував богослужіння Церкви Англії. У 1588 р. Блаунт повідомив головному секретареві королеви Френсісу Волсінгему про те, що він облишив

католицьку віру і навернувся в англійську релігію. Однак у 1599 р., діставши тяжкі поранення ніг і побоюючись за своє життя, Блаунт заявив, що він католик, і після того залишався *рекузантом* (recusant – католик, який відкрито не бере участі в протестантських службах) аж до своєї страти на Тауер-Гілл у 1601 р. за участь у заколоті проти королеви. На ешафоті він демонстративно молився в католицькій манері (Hammer, 2004). Щирість його навернення до протестантизму 1588 р. є сумнівною. Примітно, що перехід Блаунта до нової віри відбувся незадовго до того, як він вирушив із флотом Дрейка до Лісабона, а отже, міг бути прагматичним кроком задля того, щоб забезпечити йому дозвіл на участь у морських експедиціях. Блаунт оголосив себе протестантом у період посилених обмежень щодо католиків, спричинених загрозою наближення Іспанської Армади та побоюваннями, що англійські католики можуть підтримати висадку іспанців (Pastushenko, 2026: 95). У цей період рекузантам було заборонено залишати територію королівства (Marshall, 2007: 278).

Католицьку ідентичність можна запідозрити в ще одному випадку. Цікаво, чи був командир сер Конієрс Кліффорд – ще один учасник кадіської операції – католиком на момент захоплення міста. Він помер трьома роками пізніше і був похований у католицькому монастирі на острові Трініті, розташованому на озері Лох-Кі в Ірландії. Це був один із небагатьох монастирів, яким вдалося зберегтися завдяки заступництву могутнього роду Макдермотів; остаточно монастир ліквідували лише 1608 р. Таке поховання свідчить, що на момент смерті Кліффорд, імовірно, був католиком. Припущення про його належність до Нової англійської церкви не пояснює вибору монастиря як місця останнього спочинку. Крім того, дослідники звертають увагу на те, що гробницю Кліффорда прикрашало кам'яне зображення Мадонни з Дитям – виразно католицький мотив, який рідко траплявся на ірландських надгробках і зазвичай був пов'язаний з особливо побожними католиками (Clyne, 2005: 43; Hunt and Harbinson, 1974: 262; Pastushenko, 2026: 95).

Окрім Вінгфілда, Блаунта й Кліффорда, серед учасників походів Ессекса був католицький джентльмен сер Ентоні Стенден, який супроводжував графа в обох його морських експедиціях – до Кадіса 1596 р. та Азорських островів 1597 р. (Hammer, 2005; Pastushenko, 2026: 96). Католиком був згаданий вище професійний мореплавець і майбутній віце-адмірал Вільям Монсон (Thrush, 2009; Questier, 2025: 37–58). Серед учасників міг бути й аристократ сер Генрі Різлі,

граф Саутгемптон, який залишався католиком до свого навернення в протестантизм у 1598 р. (Lunn, 1998: 224; Hammer, 2004; Rowes, 1965) Неясно, чи брав останній участь у нападі на Кадіс 1596 р. У наукових колах висували суперечливі погляди щодо цього: Джуліан Корбетт і Г. П. В. Акрігг стверджували, що ні, а П. Хонан – що так (Akrigg, 1968: 57–58; Corbett, 1898: 61; Honan, 2004; Pastushenko, 2026: 96).

Попри свій виразно протестантський характер, армія і флот, які атакували Кадіс у 1596 р., включали людей із католицькою релігійною ідентичністю. Більше того, католицький вплив виявився достатньо сильним, щоб позначитися на поглядах деяких капеланів, які брали участь в експедиції. Вільям Алабастер був одним із чотирьох особистих капеланів Ессекса ('Muster roll of regiments... on Cadiz expedition', 1596, London, Lambeth Palace Library, Papers of Anthony Bacon, MS 657). Згодом він прийняв католицизм, стверджуючи, що саме під час кадиської експедиції він вперше пізнав католицьку віру (Taylor, 1978: 54; Bremer, 2004; Pastushenko, 2026: 96–97).

Розуміючи, що суперечки між католиками і протестантами, радикальними і поміркованими протестантами, можуть підважувати дисципліну, Есекс і Говард ще на початку експедиції видали інструкції, у першому пункті яких було наголошено на необхідності проводити протестантські богослужіння і прямо забороняли серед простих моряків і солдатів спори на релігійну тему: «По-перше, щоб ви особливо дбали про служіння Богові, читаючи спільну молитву двічі щодня, за винятком випадків нагальної необхідності, що змушує чинити інакше; і щоб жодна людина – солдат чи моряк – не сперечалася щодо питань релігії, хіба що це робиться задля розв'язання певних

сумнівів; а в такому разі нехай вони радяться із міністрами⁶ війська, бо не годиться неосвіченим людям сперечатися про такі високі й таємничі питання. І якщо хтось забудеться і, відповідно, забуде свої зобов'язання в цьому, то, коли про це стане відомо, він має бути прилюдно покараний собі на ганьбу, а потім вигнаний із війська; а якщо хтось почує [такі суперечки] й не повідомить про це нам, їхнім генералам, то зазнає такого самого покарання» (The Naval Miscellany, 1902: 51; London, British Library (BL), Add. MS 48152).

Таким чином, англо-голландська операція із захоплення Кадіса постає як епізод релігійної історії Англії, а не тільки як одна з важливих битв англо-іспанської війни. Фактично ця подія свідчить не тільки про тогочасні політичні мотиви, військово-морську стратегію і тактику, жагу здобичі та збагачення і протестантський радикалізм, але й про шляхи, якими англійські католики намагалися знайти місце в протестантських реаліях своєї батьківщини. Кадиська кампанія показує, наскільки англійські католики були готові до компромісів зі своїм урядом. Захоплення Кадіса було задумано і реалізовано як превентивний удар з метою не допустити повторного нападу іспанської Армади. Атака на Кадіс мала блискавичний успіх. Під час неї англійці билися не тільки з солдатами, але й зі священниками, яких потім вони взяли в полон. Святі місця було спалено, а статую Мадонни і Дитя публічно понівечено. Перемога, безумовно, стала протестантським тріумфом. Немає свідчень про те, як усі ці антикатолицькі дії сприймали англійські католики, які служили у лавах атакуючого війська, але можна припустити, що із болем – як необхідну ціну заради своєї батьківщини в цілому і виживання англійської католицької спільноти в ній зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abreu P. de. Historia del saqueo de Cadiz por los Ingleses en 1596. Cadiz : Revista médica, 1866. 165 p.
2. Akrigg G. P. V. Shakespeare and the Earl of Southampton. London : Hamish Hamilton, 1968. 280 p.
3. Antonio de la Cruz Sastre, "«Se proceda y haga justicia»: artillería, pertrechos y bastimentos perdidos en la bahía de Cádiz en el saqueo anglo-holandés de 1596," *Gladius* 44 (2024), P. 1–12 DOI: 10.3989/gladius.2024.403
4. Beer B. L. Stow [Stowe], John (1524/5–1605), Historian. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford : Oxford University Press, 2004. N. pag. DOI: 10.1093/ref:odnb/26611.
5. Bremer F. J. Alabaster, William (1568–1640), Church of England Clergyman and Writer. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford : Oxford University Press, 2004. DOI: 10.1093/ref:odnb/265.
6. Clyne M. Archaeological Excavations at Holy Trinity Abbey, Lough Key, Co. Roscommon. *Proceedings of the Royal Irish Academy. Section C: Archaeology, Celtic Studies, History, Linguistics, Literature*. 2005. Vol. 105C, № 2. P. 23–98. DOI: 10.3318/PRIC.2005.105.1.23.
7. Corbett J. S. Drake and the Tudor Navy : With a History of the Rise of England as a Maritime Power. London ; New York ; Bombay : Longmans, Green and Co., 1898. Vol. 2. 488 p.
8. Corbett J. S. *The Successors of Drake*. London ; New York : Longmans, Green, and Co., 1900. xiv, 464 p.
9. Davidson P. *Relics, Dreams, Voyages : World Baroque*. Manchester : Manchester University Press, 2024. 320 p. DOI: 10.7765/978152616935

⁶ Військовими капеланами.

10. Guibbory A. Donne and Apostasy. *The Oxford Handbook of John Donne* / ed. by Dennis Flynn et al. Oxford : Oxford University Press, 2011. P. 664–677. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199218608.013.0055.
11. Hammer P. E. J. Blount, Sir Christopher (1555/6–1601), Soldier and Conspirator. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford : Oxford University Press, 2004. Vol. 6. P. 295–297. DOI: 10.1093/ref:odnb/2685.
12. Hammer P. E. J. Cuffe [Cuff], Henry (1562/3–1601), Classical Scholar and Secretary to the Earl of Essex. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford : Oxford University Press, 2004. DOI: 10.1093/ref:odnb/6865.
13. Hammer P. E. J. New Light on the Cadiz Expedition of 1596. *Historical Research*. 1997. Vol. 70, № 172. P. 182–202.
14. Hammer P. E. J. Standen, Sir Anthony (d. in or after 1615), Adventurer and Spy. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford : Oxford University Press, 2005. DOI: 10.1093/ref:odnb/39703.
15. Heuser B. A National Security Strategy for England: Matthew Sutcliffe, the Earl of Essex and the Cádiz Expedition of 1596. *Strategy Before Clausewitz*. United Kingdom : Routledge, 2018. P. 91–111.
16. Honan P. Wriothesley, Henry, Third Earl of Southampton (1573–1624), Courtier and Literary Patron. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford : Oxford University Press, 2004. DOI: 10.1093/ref:odnb/30073.
17. Hunt J. *Irish Medieval Figure Sculpture, 1200–1600 : A Study of Irish Tombs with Notes on Costume and Armour* / with assistance and contributions from Peter Harbison. Dublin : Irish University Press, 1974. Vol. 1 : Text and Catalogue. x, 297 p.
18. Loades D. M. *The Tudor Navy : An Administrative, Political, and Military History*. London ; New York : Routledge, 2016. 328 p.
19. Lunn D. *The Catholic Elizabethans*. Bath : Downside Abbey, 1998. 257 p.
20. Marshall P. Religious Exiles and the Tudor State. *Studies in Church History*. 2007. Vol. 43. P. 263–284.
21. Pastushenko A. *Catholicism and Elizabethan Seafarers : Catholic Identities between England and Spain*. Liverpool : Liverpool University Press, 2026. 192 p.
22. Pastushenko A. English Catholic Seamen in Spanish Service during the Anglo-Spanish War (1585–1604). *British Catholic History*. 2025. Vol. 38, № 1. P. 3–32. DOI: 10.1017/bch.2025.10049.
23. Pritchard A. *Catholic Loyalty in Elizabethan England*. Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1979. 279 p.
24. Questier M. Reformation Religious Identities and the Fluidities of Confessional Allegiance: The World According to Sir William Monson. *The Seventeenth Century*. 2025. Vol. 40, № 1. P. 37–58. DOI: 10.1080/0268117X.2025.2451333.
25. Raleigh W. A Relation of the Action at Cadiz. *An Abridgment of Sir Walter Raleigh's History of the World in Five Books*. London : Printed for M. Gillyflower, 1700. P. 17–25.
26. Rowse A. L. *Shakespeare's Southampton : Patron of Virginia*. New York : Harper & Row, 1965. 323 p.
27. Ryrie A. *The Age of Reformation : The Tudor and Stewart Realms, 1485–1603*. 3rd ed. Abingdon, Oxon ; New York, NY : Routledge, 2024. xviii, 326 p. DOI: 10.4324/9781003255420.
28. Stow J. *Annales, Or, a Generall Chronicle of England* / continued and augmented by Edmund Howes. Londini : Impensis Richardi Meighen, 1632. 1087 p.
29. Taylor G. *The Sea Chaplains : A History of the Chaplains of the Royal Navy*. Oxford : Oxford Illustrated Press, 1978. 603 p.
30. The Naval Miscellany / ed. by John Knox Laughton. London : Printed for the Navy Records Society, 1902. Vol. 1. 463 p.
31. The Oxford Book of Sea Songs / chosen and edited by Roy Palmer. Oxford : Oxford University Press, 1986. xxx, 343 p.
32. Thrush A. Monson, Sir William (1568?–1643), Naval Officer. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford : Oxford University Press, 2008. DOI: 10.1093/ref:odnb/18991.
33. Usherwood S., Usherwood E. The Counter-Armada, 1596 : The Journall of the “Mary Rose.” London : Bodley Head, 1983. 175 p.

REFERENCES

1. Abreu P. de. (1866) *Historia del saqueo de Cadiz por los Ingleses en 1596* [History of the Sack of Cadiz by the English in 1596]. Cadiz: Revista médica. 165 p. [in Spanish].
2. Akrigg G. P. V. (1968) *Shakespeare and the Earl of Southampton*. London: Hamish Hamilton. 280 p.
3. Cruz Sastre, Antonio de la. (2024) «Se proceda y haga justicia»: artillería, pertrechos y bastimentos perdidos en la bahía de Cádiz en el saqueo anglo-holandés de 1596 [“Let Justice Be Done”: Artillery, Equipment and Supplies Lost in the Bay of Cádiz during the Anglo-Dutch Sack of 1596]. *Gladius*, 44, 1–12. DOI: 10.3989/gladius.2024.403. [in Spanish].
4. Beer B. L. (2004) Stow [Stowe], John (1524/5–1605), Historian. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/ref:odnb/26611.
5. Bremer F. J. (2004) Alabaster, William (1568–1640), Church of England Clergyman and Writer. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/ref:odnb/265.
6. Clyne M. (2005) Archaeological Excavations at Holy Trinity Abbey, Lough Key, Co. Roscommon. *Proceedings of the Royal Irish Academy. Section C: Archaeology, Celtic Studies, History, Linguistics, Literature*. Vol. 105C, no. 2, 23–98. DOI: 10.3318/PRIC.2005.105.1.23.
7. Corbett J. S. (1898) *Drake and the Tudor Navy: With a History of the Rise of England as a Maritime Power*. London; New York; Bombay: Longmans, Green and Co. Vol. 2. 488 p.
8. Corbett J. S. (1900) *The Successors of Drake*. London; New York: Longmans, Green, and Co. xiv, 464 p.
9. Davidson P. (2024) *Relics, Dreams, Voyages: World Baroque*. Manchester: Manchester University Press. 320 p. DOI: 10.7765/978152616935.
10. Guibbory A. (2011) Donne and Apostasy. *The Oxford Handbook of John Donne* / ed. by Dennis Flynn et al. Oxford: Oxford University Press, 664–677. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199218608.013.0055.
11. Hammer P. E. J. (2004) Blount, Sir Christopher (1555/6–1601), Soldier and Conspirator. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press. Vol. 6, 295–297. DOI: 10.1093/ref:odnb/2685.

12. Hammer P. E. J. (2004) Cuffe [Cuff], Henry (1562/3–1601), Classical Scholar and Secretary to the Earl of Essex. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/ref:odnb/6865.
13. Hammer P. E. J. (1997) New Light on the Cadiz Expedition of 1596. *Historical Research*. Vol. 70, no. 172, 182–202.
14. Hammer P. E. J. (2005) Standen, Sir Anthony (d. in or after 1615), Adventurer and Spy. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/ref:odnb/39703.
15. Heuser B. (2018) A National Security Strategy for England: Matthew Sutcliffe, the Earl of Essex and the Cádiz Expedition of 1596. *Strategy Before Clausewitz*. United Kingdom: Routledge, 91–111.
16. Honan P. (2004) Wriothesley, Henry, Third Earl of Southampton (1573–1624), Courtier and Literary Patron. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/ref:odnb/30073.
17. Hunt J. (1974) *Irish Medieval Figure Sculpture, 1200–1600: A Study of Irish Tombs with Notes on Costume and Armour* / with assistance and contributions from Peter Harbison. Dublin: Irish University Press. Vol. 1: Text and Catalogue. x, 297 p.
18. Loades D. M. (2016) *The Tudor Navy: An Administrative, Political, and Military History*. London; New York: Routledge. 328 p.
19. Lunn D. (1998) *The Catholic Elizabethans*. Bath: Downside Abbey. 257 p.
20. Marshall P. (2007) Religious Exiles and the Tudor State. *Studies in Church History*. Vol. 43, 263–284.
21. Pastushenko A. (2026) *Catholicism and Elizabethan Seafarers: Catholic Identities between England and Spain*. Liverpool: Liverpool University Press. 192 p.
22. Pastushenko A. (2025) English Catholic Seamen in Spanish Service during the Anglo-Spanish War (1585–1604). *British Catholic History*. Vol. 38, no. 1, 3–32. DOI: 10.1017/bch.2025.10049.
23. Pritchard A. (1979) *Catholic Loyalty in Elizabethan England*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. 279 p.
24. Questier M. (2025) Reformation Religious Identities and the Fluidities of Confessional Allegiance: The World According to Sir William Monson. *The Seventeenth Century*. Vol. 40, no. 1, 37–58. DOI: 10.1080/0268117X.2025.2451333.
25. Raleigh W. (1700) A Relation of the Action at Cadiz. *An Abridgment of Sir Walter Raleigh's History of the World in Five Books*. London: Printed for M. Gillyflower, 17–25.
26. Rowse A. L. (1965) *Shakespeare's Southampton: Patron of Virginia*. New York: Harper & Row. 323 p.
27. Ryrie A. (2024) *The Age of Reformation: The Tudor and Stewart Realms, 1485–1603*. 3rd ed. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge. xviii, 326 p. DOI: 10.4324/9781003255420.
28. Stow J. (1632) *Annales, Or, a Generall Chronicle of England* / continued and augmented by Edmund Howes. Londini: Impensis Richardi Meighen. 1087 p.
29. Taylor G. (1978) *The Sea Chaplains: A History of the Chaplains of the Royal Navy*. Oxford: Oxford Illustrated Press. 603 p.
30. *The Naval Miscellany* (1902) / ed. by John Knox Laughton. London: Printed for the Navy Records Society. Vol. 1. 463 p.
31. *The Oxford Book of Sea Songs* (1986) / chosen and edited by Roy Palmer. Oxford: Oxford University Press. xxx, 343 p.
32. Thrush A. (2008) Monson, Sir William (1568?–1643), Naval Officer. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/ref:odnb/18991.
33. Usherwood S., Usherwood E. (1983) *The Counter-Armada, 1596: The Journall of the "Mary Rose."* London: Bodley Head. 175 p.

Дата першого надходження статті до видання: 24.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.10.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

